ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਅਤੇ ਮਲਾਮਤੀ ਸੰਪਰਦਾ

ਇਸਲਾਮੀ ਤਸੱਵਫ਼ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਸੂਫ਼ੀ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਸੁਭਾਅ ਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸੰਪਰਦਾ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸੂਫ਼ੀ ਸੰਪਰਦਾ ਨਾਲ ਜਾ ਜੁੜਦੀ ਹੈ। ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਜਨ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਚਿਸ਼ਤੀ, ਸੁਹਰਵਰਦੀ, ਨਕਸ਼ਬੰਦੀ ਆਦਿ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਹਨ।

ਇੱਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਕੇਵਲ ਮਲਾਮਤੀ ਸੰਪਰਦਾ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਮਲਾਮਤੀ ਸੰਪਰਦਾ ਵਿਚ ਚੋਣ ਵਿਚ ਆਈ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਮਲਾਮਤੀ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਲਾਮਤੀ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਮਲਾਮਤੀ ਮਲਾਮਤ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਨਿੰਦਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਨਿੰਦਿਆ ਯੋਗ ਹੈ। ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ, " ਮਲਾਮਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੀ ਹੁਰਮਤੀ ਤੇ ਬੇਅਦਬੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰੀਏ। ਮਲਾਮਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਤੁਅਨੇ ਨਾ ਰੱਖੀਏ। ਆਪਣੇ ਨਫ਼ਸ (ਮਨ) ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਨਫ਼ਸ ਤੇ ਵੱਡਾ ਨਾ ਜਾਣੀਏ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ [illegible]

ਹੈ ਦਰਗਤਿ ਦੇ ਵਿਚ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉੱਤਮ ਸਮਝੀਏ। ਮਲਾਮਤ ਸੂਫੀ ਏਤਿਹਾਸਿਕ ਸੂਰਤ, ਮਸ਼ਹੂਰੀ, ਨਾਮਣੇ ਤੋਂ ਪੱਲਾ ਛੁਡਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।"

ਇਸ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ 'ਮਨੁੱਖ' ਖੁਦਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸੰਸਾਰਿਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਖੁਦਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਲਿਵ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਮਲਾਮਤੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫਿਕਰ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਮਲਾਮਤੀ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਸੂਫ਼ੀ ਕੁਝ ਹੱਦ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹਮਖੁਲ੍ਹੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਡਾ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ

"ਇਸ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਸੂਫ਼ੀ ਮਲਾਮਤ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਖ਼ੁਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਬੁਰਿਆਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਤਾਨੇ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ ਤੇ ਰੱਬ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।"

ਸੁਘਾਰ, ਅਲਵੀ, ਹੁਜਵੀਰੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। "ਕਿ ਮਲਾਮਤ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ।

1. ਮਲਾਮਤ-ਏ-ਰਸਤ-ਰਫ਼ਤਨ
2. ਮਲਾਮਤ-ਏ-ਕਸਦ-ਕਰਦਨ
3 ਮਲਾਮਤ-ਏ-ਤਰਕ-ਕਰਦਨ

ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਅਭਿੱਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਅੱਤ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲੋਕਾਂ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਕੇ ਖ਼ੁਦਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੀਸਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਤੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਇਬਾਦਤ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਜਿੰਨਾ ਦੂਰ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖੁਦਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋਣਗੇ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਲਾਮਤੀ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਨੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜੋ ਮਾਰਗ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪਾਬੰਦੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਆਤੰਰਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਜਨ-ਸਧਾਰਨ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਗੈਰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਮਾਜਿਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਖੁਦਾ ਦੀ ਇਬਾਦਤ ਤੇ ਉਸਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਉਹ ਕਾਰਜ ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਵਿਸ਼ਾ - ਵਸਤੂ

✓ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਫ਼ੀ ਕਾਵਿ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਜਾ ਸਥਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਫ਼ੀ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਰਚਨਾ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਤੋਂ [illegible] ਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਵਿਚ [illegible] ਸੂਫ਼ੀ ਆਪਣੇ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ [illegible]